

Prądnik. Prace Muz. Szafera	17	249–262	2007
-----------------------------	----	---------	------

KRZYSZTOF LELEK

Wydział Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego
Samodzielny Zakład Geo-Ekoturystyki
41–200 Sosnowiec, ul. Będzińska 60

**ZMIANY SZLAKÓW TURYSTYCZNYCH
W OJCOWSKIM PARKU NARODOWYM W LATACH 1956–2006**

**Changes of the touristic trails
in Ojców National Park from 1956 to 2006**

ABSTRACT: The paper presents changes of touristic trails from 1956 to 2006. There have been a lot of changes of the trail courses and their lengths for the last 50 years. Some of them have been closed, some extended, corrected or reopened along the same course.

KEY WORDS: touristic trails, changes of trail courses, Ojców National Park, Poland

CEL I METODYKA PRACY

Dolina Prądnika ze względu na bogactwo przyrodnicze terenu cieszyła się dużym zainteresowaniem turystów co najmniej od końca XVIII w. Wizytę króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w 1787 r., można uznawać za symboliczny początek ruchu turystycznego, a samego monarchę za jednego z pierwszych „turystów”. Atrakcyjność krajobrazu, różnorodność przyrody ożywionej i form geomorfologicznych oraz swoisty mikroklimat przyciągały na przestrzeni ostatnich dwustu lat wielu turystów, a także kuracjuszy, pragnących leczyć się w tutejszym uzdrowisku, które powstało na krótko przed powstaniem styczniowym i trwało do początków XX wieku. Jeszcze przed II wojną światową właściciele Ojcowa próbowali urządzić i rozbudować kurort (Partyka 2002). Na Żółtej Górze planowano wówczas wybudować duże osiedle uzdrowiskowe, wyznaczono nawet działki pod zabudowę.

W początkach XX w. ruch turystyczny był dosyć duży – roczna frekwencja zwiedzających wynosiła wówczas od kilku do 20 tys. osób – lecz nie stanowił większego zagrożenia dla ojcowskiej przyrody. Mimo tego już w latach 30. XX w., a więc wkrótce po wybudowaniu drogi do Ojcowa, prof. Władysław Szafer – inicjator utworzenia rezerwatu w Dolinie Prądnika pisał, iż ... *z troską i przerażeniem patrzy się dzisiaj w głąb uroczej i cichej niegdyś Doliny Ojcowskiej*. Już wtedy pojawiał się problem zniszczeń w przyrodzie wskutek wzrastającej liczby turystów.

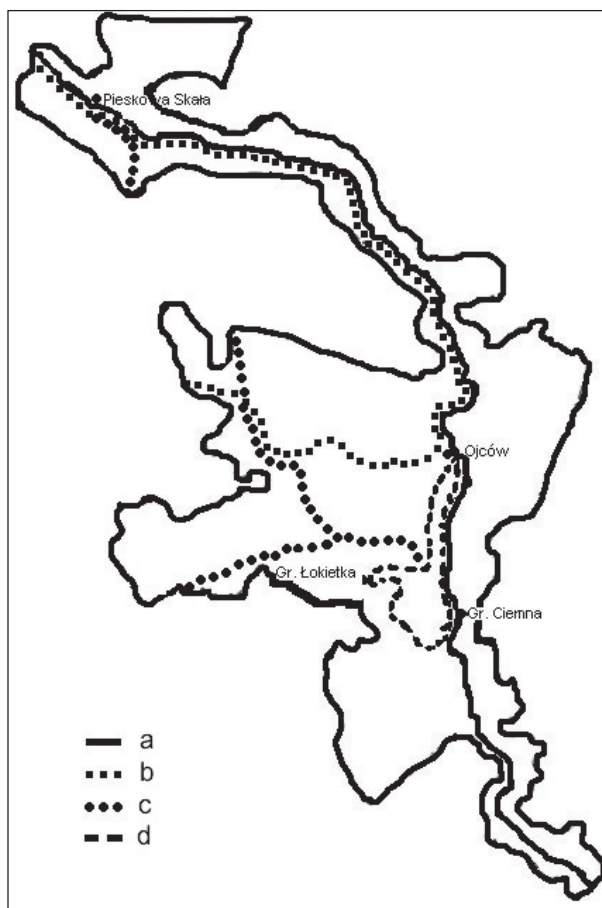
Problem dużego zagęszczenia turystów wystąpił po II wojnie światowej, kiedy zaczęły masowo przyjeżdżać wycieczki z zakładów pracy. Duża eksploatacja turystyczna połączona z degradacją środowiska naturalnego Doliny Prądnika stała się faktem dla utworzonego w 1956 r. Ojcowskiego Parku Narodowego (OPN). Nadmierna liczba turystów zaczynała być coraz większym problemem. Dla ich potrzeb zaczęto rozwijać niezbędną infrastrukturę, w tym także wyznaczać szlaki turystyczne, będące istotnym elementem turystycznego zagospodarowania terenu.

Pierwsze znakowane trasy piesze wytyczono na obszarze dzisiejszego Parku Narodowego już w okresie międzywojennym. Wcześniej turyści podążali ścieżkami, które później zaadaptowano na szlaki. Na mapie turystycznej Wojskowego Instytutu Geograficznego (WIG) z 1935 r. „Ojców – Kraków – Wieliczka” w skali 1:25 000, zaznaczono około 14 km szlaków, które skupiały się głównie między zamkiem w Ojcowie, a Prądnikiem Korzkiewskim. Warto zauważyć, że w Pieskowej Skale był odcinek szlaku o długości zaledwie 1 km. Z chwilą utworzenia Ojcowskiego Parku Narodowego sieć szlaków turystycznych oraz nielegalnych ścieżek, prowadzących do bardziej atrakcyjnych miejsc, była już dosyć rozwinięta. Promocja Ojcowia i jego walorów przyrodniczych powodowała ogromny napływ turystów, a ich roczna liczba szybko rosła. W 1956 r. OPN odwiedziło około 270tys. osób, rok później już około 350tys. osób, a w latach 1958 i 1959 po około 500–550tys. osób. Zatem w pierwszych latach utworzenia Parku, Ojców przyjął około 1,7 mln turystów.

Wyznaczone szlaki turystyczne trzeba było przystosować do masowego ruchu turystycznego. Poddawano je różnym korektom, weryfikowano ich przebieg. Od 1956 r. przeprowadzono trzy większe modyfikacje, polegające na gruntownej zmianie przebiegu szlaków oraz sześć mniejszych, korygujących ich dotychczasowy przebieg. W ciągu ostatnich 50 lat część szlaków zlikwidowano, w ich miejsce utworzono nowe, niektóre przedłużono bądź otwarto powtórnie na tym samym odcinku. Celem niniejszej pracy jest przedstawienie przebiegu tych zmian, skutków środowiskowych oraz zagrożeń wynikających z intensywnej eksploatacji obszaru Ojcowskiego Parku Narodowego przez turystów.

Dotychczasowe informacje na temat szlaków turystycznych znajdują się na mapach turystycznych w skali 1:22 500, wydawanych dla Ojcowskiego Parku Narodowego przez Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych w Warszawie w latach 1978–1998, a od 2002 r. w skali 1:20 000 przez Wydawnictwo Compass w Krakowie. Najstarsze publikowane informacje o szlakach turystycznych okolic Ojcowia zawiera praca Leszczyckiego (1930) oraz wspomniana mapa WIG z 1935 r. Dane o zmianach w przebiegu szlaków na całej Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej w latach 1966–2005 podał Wolski (2006).

Badania terenowe szlaków prowadzono w latach 2004–2005. Polegały one na obserwacji, odnotowaniu aktualnego przebiegu szlaków, stanu ich zachowania, stopnia zniszczenia i podatności na erozję. Wcześniejszy przebieg szlaków odtworzono na podstawie literatury, wspomnianych map turystycznych, wydanych dotychczas przewodników (Zacharewicz 1962; Partyka 1984, 1979, 1988, 2004) i konsultacji z pracownikami OPN.

Ryc. 1. Szlaki w Ojcowskim Parku Narodowym – 1956 rok (wg Gotkiewicza i Szafera 1956): a – szlak Orlich Gniazd; b – szlak zielony; c – szlak Warowni Jurajskich; d – szlak czarny

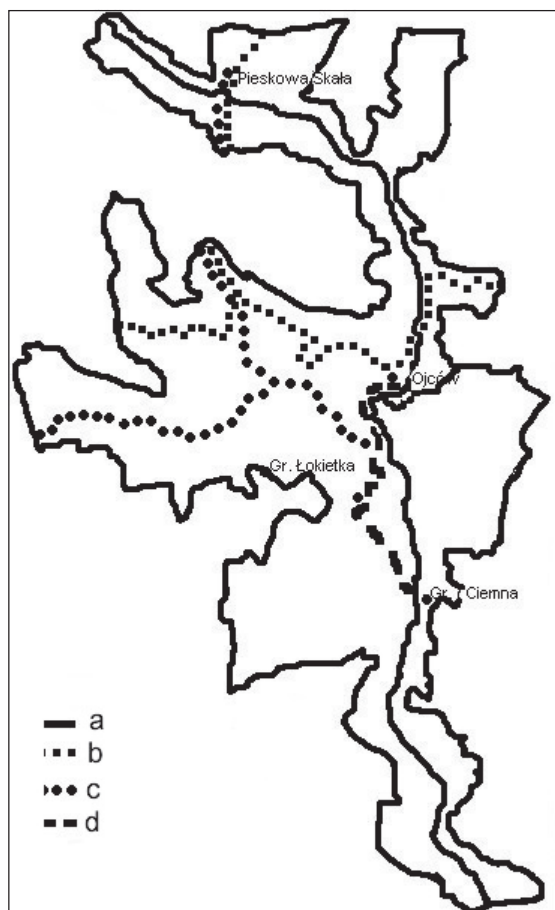
Fig. 1. Trails in Ojców National Park – year 1956 (after Gotkiewicz, Szafer 1956): a – the trail of “Eagles’ nests”; b – the green trail; c – the trail of “Jurassic Strongholds”; d – the black trail

WYNIKI BADAŃ

Ojcowski Park Narodowy powołano rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1956 r. na powierzchni 1440 ha. Przez obszar Parku przechodziły wówczas cztery szlaki turystyczne – dwa główne (czerwony Orlich Gniazd i zielony tzw. okrężny wojewódzki) i dwa lokalne (niebieski, biegnący Doliną Saspowską i czarny do jaskiń Łokietka i Ciemnej). Najpóźniej wytyczono szlak żółty. Ogólna długość szlaków wynosiła około 39 km i ten stan przyjmuję za wyjściowy do rejestracji zmian, zilustrowanych na załączonych mapach (ryc. 1–4).

Szlak czerwony Orlich Gniazd

Szlak czerwony Orlich Gniazd jest jednym z głównych na terenie Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej i przebiega on od Krakowa do Częstochowy. Przez teren Parku przechodzi Doliną Prądnika i stanowi jak gdyby główną oś zwiedzania OPN. Na obszar Parku wchodzi w południowej części od Prądnika Korzkiewskiego wzdłuż potoku Prądnik – do Ojcowa, dalej drogą asfaltową do Pieskowej Skały. Jest to jedyny szlak, który w niezmienio-

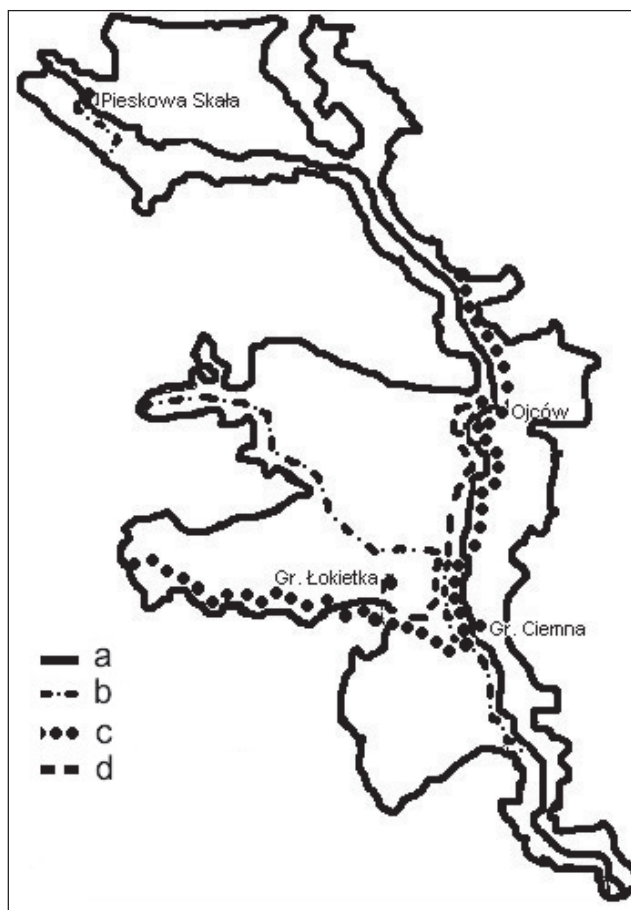
Ryc. 2. Szlaki w OPN – 1962 rok (wg Zacharewicza 1962): a – szlak Orlich Gniazd; b – szlak zielony; c – szlak Warowni Jurajskich; d – szlak czarny

Fig. 2. Trails in Ojciec National Park – year 1962 (after Zacharewicz 1962): a – the trail of “Eagles’ nests”; b – the green trail; c – the trail of “Jurassic Strongholds”; d – the black trail

nej postaci przetrwał 47 lat. Mapa z 1962 r. przedstawia odgałęzienie szlaku do Skały, które wiodzie tzw. Drewnianą Drogą (Zacharewicz 1962). W 2003 r. szlak skorygowano, w większości rezygnując z jego przebiegu drogą asfaltową (Partyka 2004). Szlak prowadzi przez tereny interesujące krajobrazowo, a przy tym nie skazuje turystów na wędrówkę bardzo ruchliwą drogą. Początkowy odcinek, długości ok. 4 km, od Prądnika Korzkiewskiego do Bramy Krakowskiej pozostał bez zmian. W środkowej części Parku szlak poprowadzono tzw. Starą Drogą obok budynku Muzeum OPN, przez Park Zamkowy na Polanę Goplana. Dalej biegnie obok źródła św. Jana, w kierunku skał Górczynej i Górkowej do Młyna Mosura, a następnie, wzdłuż Prądnika. W przysiółku Kapkazy przecina jezdnię do Skały, kierując się na Grodzisko. Następnie z powrotem schodzi do Doliny Prądnika w okolicy Młyna Wilka. Kilkaset metrów dalej szlak schodzi w prawo i biegnie przez Słoneczną Górę, wzdłuż osiedla Herianówka, a następnie przez las do zamku w Pieskowej Skale. Tutaj szlak schodzi do drogi głównej i dalej prowadzi tą drogą w kierunku Olkusza. Korekty przebiegu szlaku nie spowodowały znaczących zmian jego długości. Pierwotnie miał około 13 km, obecnie około 1 km więcej.

Ryc. 3. Szlaki w OPN – 1984 rok (wg Partyki, red. 1989a, b): a – szlak Orlich Gniazd; b – szlak Dolinek Jurajskich; c – szlak Warowni Jurajskich; d – szlak czarny

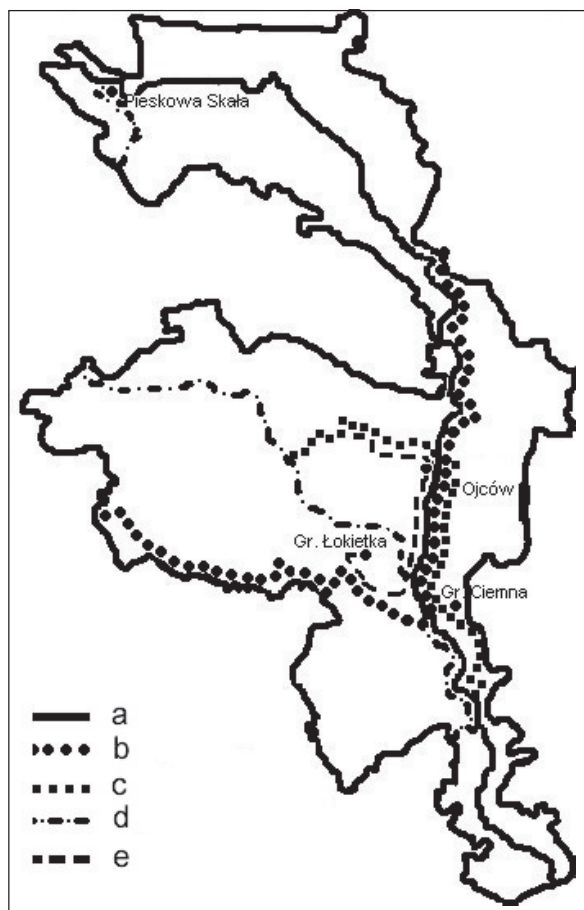
Fig. 3. Trails in Ojców National Park – year 1984 (after Partyka, ed. 1989a, b): a – the trail of “Eagles’ nests”; b – the trail of “Jurassic Valley”; c – the trail of “Jurassic Strongholds”; d – the black trail

Szlak zielony

W ciągu ostatnich 50 lat szlak ten uległ dużym zmianom. Przebiegał on przez różne części Parku. W 1956 r. prowadził od wsi Sąspów, wchodząc na teren Parku od zachodu, wzdłuż Sąspówki. Obok skały Czubatka skręcał na zbocza Żłotej Góry wychodząc na jezdnię przy serpentynie poniżej DW „Zosia”. Następnie prowadził drogą asfaltową i w całości pokrywał się z przebiegiem szlaku czerwonego, dochodząc do Pieskowej Skały i dalej w kierunku Olkusza.

Mapa z 1962 r. przedstawia zupełnie inny przebieg szlaku (Zacharewicz 1962). Podobnie jak dawniej zaczynał się w Sąspowie i prowadził wzdłuż Sąspówki. Za Wąwozem Słupianka skręcał na północ i wychodził na jezdnię na początku osiedla Kolencin. Tam szlak się rozwidłał. Jedna odnoga, razem ze szlakiem niebieskim wiodła przez wymienione wyżej osiedle, Wołę Kalinowską i Sokolec do Pieskowej Skały, i dalej do Wielmoży. Druga odnoga prowadziła na wschód, wzdłuż drogi asfaltowej, obok zamku w Ojcowie, kaplicy „Na Wodzie” do Skały. W okresie późniejszym szlak został zlikwidowany i przywrócono

Ryc. 4. Szlaki w OPN – 2004 rok (wg Partyki i Wamberskiego 2004): a – szlak Orlich Gniazd; b – szlak Warowni Jurajskich; c – szlak zielony; d – szlak Dolinek Jurajskich; e – szlak czarny

Fig. 4. Trails in Ojców National Park – year 1984 (after Partyka, Wamberski 2004): a – the trail of “Eagles’ nests”; b – the trail of “Jurassic Strongholds”; c – the green trail; d – the trail of “Jurassic Valley”; e – the black trail

go dopiero w 1992 r. (Partyka 2004). Obecnie wiedzie od Doliny Sąpowskiej (skały Czubatka) na Złotą Górę, następnie schodzi lasem do Ojcowa, obok zamku. Dalej prowadzi wzdłuż drogi głównej – Doliną Prądnika do Jaskini Ciemnej, na Górę Koronną, Górę Okopy i Wąwozem Smardzowickim schodzi z powrotem do doliny. Otwarcie tego szlaku umożliwiło dotarcie do jednych z najbardziej malowniczych punktów widokowych Doliny Prądnika.

Szlak niebieski – Warowni Jurajskich

Ten szlak, podobnie jak poprzedni, również ulegał znaczącym zmianom w omawianym czasie. W początkowym okresie istnienia Parku szlak zaczynał się u wylotu Doliny Sąpowskiej i prowadził w głąb doliny. Po przejściu kilkuset metrów, przy Wąwozie Jamki rozwił się. Jedna odnoga prowadziła wąwozem i wychodziła na wierzchołkę, opuszczając Park około 0,5 km na wschód od drogi Kraków – Olkusz. Druga – północna odnoga wiodła dnem Doliny Sąpowskiej, Wąwozem Słupianka przez Kalinów do Pieskowej Skały.

Ryc. 5. Regeneracja szlaku w wąwozie Jamki zamkniętego w 1984 r. Fot. K. Lelek

Fig. 5. Regeneration of the trail in the Jamki ravine, closed in 1984. Photo by K. Lelek

W 1962 r. szlak zmienił się nieznacznie (Zacharewicz 1962). Północną odnogę poprowadzono przez przysiółek Ojcowa – Kolencin do Pieskowej Skały. Skorygowano również część biegnącą w Wąwozie Jamki. W górnej części wąwozu szlak przesunięto o około 100 m, powodując, iż opuszczał Park bezpośrednio na drodze Kraków – Olkusz. Tym samym szlak wydłużył się o około 1,5 km.

Następnym etapem była likwidacja północnej odnogi szlaku, którą później ponownie otwarto jako szlak żółty. W 1971 r. szlak wydłużono o odcinek od parkingu, dnem Doliny Prądnika na Grodzisko i dalej do Wolbromia (Partyka 1972). W ten sposób umożliwiono zwiedzanie zabytkowych obiektów Grodziska. Przebieg tego szlaku został w 1973 r. zmieniony od skrzyżowania w Grodzisku do kościółka i został poprowadzony przez teren prywatny leżący w granicach Parku (Partyka 1973).

Rok 1984 przyniósł największe zmiany w przebiegu szlaków. Zmieniono również szlak niebieski, prowadząc go wierzchowiną, brzegiem lasu przy granicy parku do Czajowic. W ten sposób od nadmiernej penetracji turystycznej uwolniono obszar ochrony ścisłej w Wąwozie Jamki (Partyka 1984). Widoczne są bardzo korzystne zmiany. Ścieżka po dawnym szlaku prawie się zabiłiła (ryc. 5), nie ma śladu po „dzikich” ścieżkach, a również jaskinie znajdujące się na zboczu wąwozu są mniej penetrowane i dewastowane niż wcześniej. Dalej szlak biegnie Wąwozem Ciasne Skałki przez Bramę Krakowską, na północ

tw. Starą Drogą, gdzie pokrywa się z szlakiem czerwonym. Po zmianie szlaku czerwonego w 2003 r., przesunięciu uległ również szlak niebieski. Od Bramy Krakowskiej do Grodziska obydwa te szlaki biegną wspólnie (Partyka 2004).

W latach 70. i 80. XX w. w południowej części Parku przebiegał niewielki odcinek niebieskiego szlaku okrężnego wokół Krakowa. W ówczesne granice Parku wchodził od południa tylko niewielkim odcinkiem długości kilkuset metrów. Podczas zmian w 1983 r. szlak ten przesunięto na południe w kierunku Hamerni (Partyka 1984). Od tego momentu szlak ten omija granice OPN.

Szlak czarny

Od okresu międzywojennego jest to jeden z najbardziej uczęszczanych szlaków na terenie OPN. Podążając tym szlakiem, dojdziemy do jednej z głównych atrakcji turystycznych Parku – Groty Łokietka. Szlak ten rozpoczynał się przy budynku „Na Postoju” w Ojcowie i prowadził Starą Drogą, północnym stokiem Góry Chełmowej do Groty. Po zwiedzeniu groty turyści kierowali się na wschód, na szczyt Góry Chełmowej, a następnie schodzili Wąwozem Ciasne Skałki do Bramy Krakowskiej. Odnoga szlaku prowadziła do Jaskini Ciemnej. W latach 60. odcinek do Jaskini Ciemnej zlikwidowano, nie można jednak dokładnie stwierdzić, kiedy to nastąpiło z powodu braku danych. Pozostała natomiast ścieżka, którą turyści dalej „na dziko” użytkowali. Efektem tego nielegalna ścieżka do Jaskini Ciemnej była najczęściej uczęszczaną, nie znakowaną trasą w Parku (Partyka 1972). Ponownie odcinek ten został otwarty dla turystów w 1992 r., lecz jako szlak zielony (Partyka 2004).

Mapa z 1979 r. pozwala stwierdzić nieznaczną korektę szlaku. Trasa wiedzie podobnie, północnymi zboczami Góry Chełmowej do Groty, później jednak nie prowadzi na szczyt góry, tylko omija go od zachodu i wiedzie poprzez Wąwóz Ciasne Skałki do Bramy Krakowskiej.

Gruntownie zmieniono trasę w 1984 r. Szlak poprowadzono obok domu „Pod Berłem”, drogą „Na Styr” (Partyka 1984). Trasa częściowo pokrywała się z przebiegiem szlaku w okresie międzywojennym, z pominięciem szczytu Góry Chełmowej, która została objęta ochroną ścisłą. Ślady penetracji turystycznej zachowały się w postaci zarysu dawnego przebiegu szlaku, jednak z roku na rok są coraz słabiej zauważalne. W sierpniu 1988 r. szlak został przedłużony o około 1 km, z Parku Zamkowego na Złota Górę (Partyka 1989) ze względu na organizację ruchu polegającą na stopniowym wyłączeniu Doliny Prądnika z ruchu samochodowego. Ostatecznie plan ten nie powiódł się. Założeniem było wybudowanie obwodnicy do Pieskowej Skały, która omijałaby główną – środkową część Parku. Brak finansów, a także odwołanie inwestycji przez kolejne lata i ekipy rządzące spowodowały, iż projekt ten nie został dotychczas zrealizowany.

Szlak żółty – Dolinek Jurajskich

Szlak ten wyznaczono dopiero w drugiej połowie lat 60., przez przemalowanie północnej odnogi szlaku niebieskiego. Zaczynał się wówczas w Parku Zamkowym i wiódł starą drogą przez Ojców, następnie dnem Doliny Sąpowskiej, Wąwozem Słupianka przez Kalinów do Pieskowej Skały. W 1983 r. zmieniono jego przebieg (Partyka 1984). Na teren Parku szlak wchodzi w południowej części od strony Murowni i prowadzi dnem Doliny Prądnika, następnie Doliną Sąpowską przez wieś Sąpów do Pieskowej Skały.

Szlak ten umożliwia zwiedzanie malowniczej Doliny Sąspowskiej wraz z terenami przyległymi. Doliną płynie potok Sąspówka, którego wody zaliczane są do pierwszej klasy czystości. Zbocza prawie całej doliny porośnięte są naturalnymi lasami bukowymi i grądowymi, jaworzynami oraz resztkami borów mieszanych. Dno doliny porastają łąki, niegdyś intensywnie użytkowane przez rolników. Szlak ten jest w niewielkim stopniu zdegradowany ze względu na stosunkowo mały ruch turystyczny.

ŚRODOWISKOWE I PRZYRODNICZE SKUTKI EKSPLOATACJI SZLAKÓW TURYSTYCZNYCH

W latach 60. i 70. ubiegłego wieku na terenie Parku istniało szereg nie znakowanych ścieżek, prowadzących do ciekawszych obiektów. Funkcjonowało kilka głównych ścieżek, prowadzących np. z Ojcowa do Jaskini Ciemnej, od Bramy Krakowskiej do Murowni oraz z Doliny Sąspowskiej na Złotą Górę.

W 1973 r. zmodernizowano ścieżkę do Grobu Potiebni i innych powstańców styczniowych w Pieskowej Skale (Partyka 1973). W maju 1982 r. zamknięto dla ruchu kołowego drogę Murownia – Ojców (przez serpentyny), kierując tym samym zmotoryzowanych na parking pod zamkiem w Ojcowie i na Złotą Górę. Spowodowało to konieczność modyfikacji zwiedzania Parku. Do tego czasu bowiem, turyści właściwie wszędzie podjeżdżali autokarem i pokonywali pieszo niewielkie odcinki. Obecnie przeważająca większość grup zaczyna zwiedzanie OPN od Parku Zamkowego, kierując się później do Muzeum im. prof. W. Szafera i Groty Łokietka, wracając Wąwozem Ciasne Skałki przez Bramę Krakowską. Dnia 25 października 2005 r. otwarto dla ruchu turystycznego ścieżkę, tzw. „Drewnianą Drogą” do Skały. Szlak wiódł tamtędy już wcześniej. Udostępnienie dla ruchu turystycznego tej drogi wpłynie bardzo niekorzystnie na sąsiedni teren. Ślady po ostatniej eksploatacji były już prawie niewidoczne. Ponowne otwarcie tej drogi będzie sprzyjać degradacji i niszczeniu tego pięknego zakątka Parku.

Częste zmiany szlaków, a także ogromne rzesze turystów zwiedzających Park niosą ze sobą duże zagrożenia środowiska przyrodniczego. Od momentu utworzenia Parku, do przełomu lat 60. frekwencja zwiedzających wynosiła średnio ok. 600 tys. osób rocznie (Partyka 1987). Od połowy lat 70. ruch turystyczny malał i nieprzerwanie utrzymywał się do końca XX wieku na poziomie ok. 200–250 tys. osób rocznie (Gaś 1998). W ostatnich latach zauważa się wzrost aktywności turystycznej, czego przykładem jest liczba ok. 400 tys. zwiedzających w 2002 r. (Partyka 2002). Jeśli te szacunkowe wartości przemnożymy przez liczbę lat to wyjdzie nam zatrważająca liczba ok. 19 milionów osób, które do tej pory odwiedziły Park. Do tego należy dodać, iż turystyka w OPN charakteryzuje się wybitną sezonowością i ogromna większość zwiedzających przypada na okres od maja do września-października (w zależności od pogody). Z racji bliskiej odległości od aglomeracji krakowskiej i konurbacji górnośląskiej obserwuje się duży ruch weekendowy i świąteczny, kiedy jednorazowo przebywa na terenie Parku nawet 5–6 tys. osób. Natomiast dzienna frekwencja zwiedzających OPN nie powinna przekraczać 800–1000 osób w sezonie turystycznym (Partyka 1987). Tak ogromna rzesza turystów przyczynia się bezpośrednio do zmian środowiska naturalnego. Skutki widoczne są w miejscach największej koncentracji odwiedzających. Szlaki prowadzące do ważniejszych punktów Parku są w ogromnym stopniu zdegradowane i rozdeptane, co sprzyja silnej erozji, szczególnie na bardziej nachylonych stokach.

Ryc. 6. Degradacja szlaku do jaskini Ciemnej. Fot. K. Lelek

Fig. 6. Degradation of the trail to the Ciemna (Dark) Cave. Photo by K. Lelek

Jako przykład można podać szlak do Groty Łokietka, który w 35% jest „zagrożony”, w 9% „zniszczony” a w 4% „silnie zniszczony” (Karwot 2003). Dodatkowo szlak ten w wyniku rozdeptania na długim odcinku ma znaczną szerokość dochodzącą nawet do 5 m. Prawie połowa szlaku biegnie drogą asfaltową, a pozostała jego część powinna być poddana intensywnym zabiegom ochronnym.

Podobnie sprawa przedstawia się z odcinkiem szlaku do Jaskini Ciemnej, tam również jego degradacja jest ogromna (ryc. 6). Podejście z Doliny Prądnika do Jaskini Ciemnej w 5% jest określane jako szlak zniszczony, a w 29% jako szlak zagrożony (Karwot 2003). Te dwa odcinki są najbardziej zniszczone w całym Parku. Sprzyja temu bardzo intensywny ruch turystyczny oraz przebieg wysokości, który charakteryzuje się bardzo dużymi nachyleniami, przekraczającymi 15°. Znaczny wpływ ma również wygodnictwo zwiedzających, którzy torują sobie drogę na skrótym mimo barier i powalonych drzew (Karwot 2003). To rozdeptywanie wybitnie niekorzystnie wpływa na rośliny i pokrywę glebową, która ulega szybszej erozji. Szczególnie dobrze sytuacja była widoczna na zboczu Jonaszówki, gdzie „dziką” ścieżką wędrowało więcej turystów niż szlakiem. Dopiero zagrodzenie barierkami przyniosło oczekiwany skutek i turyści zaczęli chodzić szlakiem, a nie skrótami. Takich miejsc w Parku jest wiele.

Innym problemem jest ruch kołowy. W pogodne niedziele i święta przez teren Parku przejeżdża nawet ponad 1000 samochodów (Partyka 1987). Powoduje on duży wzrost zanieczyszczenia powietrza, a także jest ważnym czynnikiem zagrażającym biocenozom Parku. Co roku w granicach OPN ginie pod kołami samochodów znaczna ilość zwierząt. Szczególnie ma to miejsce na odcinku Ojców – Pieskowa Skała. Droga ta ma charakter tranzytowy. Nielegalne parkowanie wzdłuż jezdni powoduje rozjeżdżanie poboczy i stwarza poważne niebezpieczeństwo tak dla innych kierujących, jak i pieszych.

Innym problemem są zagrożenia przemysłowe wynikające z sąsiedztwa Krakowa i GOP-u. Duży ruch turystyczny sprzyja „produkowaniu” ogromnych ilości śmieci, które choć są systematycznie usuwane i tak zalegają na szlakach, ze względu na to że Park jest zamieszkały, a w jego sąsiedztwie znajduje się kilka miejscowości. Sporym problemem są dzikie wysypiska śmieci i ścieki, które spowodowały, iż już od 1983 r. Prądnik jest poza wszelkimi klasami czystości.

Zmiany przebiegu szlaków turystycznych mają również negatywne konsekwencje w odniesieniu do szaty roślinnej Parku. Oddziaływanie na szatę roślinną następuje m.in. przez mechaniczne jej niszczenie i eutrofizację środowiska, co powoduje wypieranie występującej roślinności przez roślinność siedlisk żyźniejszych. Zagrożenie to jest tym bardziej poważne, gdy szlaki turystyczne poprowadzone są w bezpośrednim sąsiedztwie rzadkich gatunków. Przykładem mogą być:

a) odcinek szlaku żółtego biegnący w dolnej części Doliny Sąspowskiej – coraz bardziej poszerzana ścieżka przechodzi tuż obok stanowisk obrazków alpejskich *Arum alpinum*, czworolista pospolitego *Paris quadrifolia*, szczyru trwałego *Mercurialis perennis* i ułudki leśnej *Omphalodes scorpioides*.

b) odcinek szlaku zielonego od Groty Ciemnej do Góry Koronnej – wyznaczenie tego szlaku spowodowało tworzenie przez turystów dużej liczby „dzikich” ścieżek. Stanowi to poważne zagrożenie dla rosnących tu gatunków, takich jak: lilia złotogłów *Lilium martagon*, pokrzyk wilcza jagoda *Atropa belladonna*, podkolan biały *Platanthera bifolia* i konwalia majowa *Convallaria majalis*.

O realnym zagrożeniu tych i innych gatunków, w większości roślin o barwnych kwiatach świadczą ich liczne nadłamane pędy widoczne wzdłuż tras wędrówek turystów jak i porzucone lub noszone przez turystów bukiety.

Szlaki turystyczne powinny być tak poprowadzone, by uniemożliwić ich skracanie. Tworzenie licznych, chaotycznie wydeptywanych ścieżek stanowi ogromne zagrożenie dla roślinności, zwłaszcza jeśli zjawisko takie występuje w miejscach o wysokich walorach przyrodniczych. Raz powstała „dzika” ścieżka pozostawia długo niezatarty ślad w zbiorowisku, przez które biegnie, co powoduje coraz częstsze z niej korzystanie przez kolejnych turystów. Taka sytuacja ma miejsce m.in. w odniesieniu do turystyki jaskiniowej. Dzikie penetrowanie jaskiń nie udostępnionych do zwiedzania stanowi zagrożenie głównie dla roślinności runa leśnego i podszytu buczyn karpaccich i ciepłolubnych (starczykowych). Zaznacza się to głównie w miejscach, gdzie jaskinie leżą w pobliżu biegnącego szlaku i są z niego dobrze widoczne, jak np. koło Bramy Krakowskiej, w Wąwozie Ciasne Skałki czy odcinku szlaku zielonego w górnej części Złotej Góry. Często turyści zbaczają z wytyczonego szlaku również po to, by sfotografować się przy wapiennej skałce. Takim miejscem jest np. murawa kserotermiczna na Grodzisku koło Skamieniałego Wędrowca. Takie działania turystów stanowią zagrożenie (głównie uszkodzeniami mechanicznymi) dla występującej

tu na jedynym stanowisku w Polsce turzycy stopowatej *Carex pediformis* oraz zarazy Bartlinga *Orobancha bartlingii* i dziewanny austriackiej *Verbascum chaixii* subsp. *austriacum*, które posiadają tu jedne z nielicznych stanowisk w kraju.

Przebieg szlaków turystycznych ma swoje konsekwencje nie tylko odnośnie do bezpośredniego oddziaływania na gatunki roślin, ale także w stosunku do całych ekosystemów, głównie leśnych. Wytyczenie szlaków przez zbiorowiska leśne spowodowało otwarcie nowej drogi migracji dla obcych rodzimej florze gatunków roślin, które w ten sposób mogły wnikać w ich głąb zajmując nowe siedliska do tej pory dla nich niedostępne. Dużym zagrożeniem jest możliwość synantropizacji szaty roślinnej w Parku, szczególnie wzdłuż szlaków. Turyści w trakcie wędrówek przenoszą nasiona roślin (głównie nieświadomie), nawet ogrodowych, które później wnikają do naturalnych zbiorowisk roślinnych Parku. Proces masowej turystyki znacznie przyspiesza rozsiewanie gatunków roślin, a w szczególności jest to niekorzystne, jeśli dotyczy taksonów obcego pochodzenia, stanowiących duże zagrożenie dla flory rodzimej. Klasycznym przykładem na obszarze Parku jest niecierpek drobnokwiatowy *Impatiens parviflora*, zaliczany do taksonów inwazyjnych. Rozprzestrzenił się on wzdłuż wszystkich szlaków, w miejscach obecnego i dawnego przebiegu. Przyczyniły się do tego czynniki związane z tyczeniem szlaków, jak m.in. naruszenie struktury glebowej i przecinki w drzewostanie oraz późniejszy masowy ruch turystyczny. Zmiany przebiegów szlaków turystycznych i związana z tym silna antropopresja były jedną z przyczyn, które spowodowały obecność tego neofita we wszystkich zbiorowiskach leśnych Parku. Tłumaczy to też jego obecność na obszarach uwolnionych spod presji turystycznej, będących obecnie obszarami ochrony ścisłej (np. Wąwóz Jamki, zbocze Chełmowej Góry nad Doliną Sąspowską).

Trwałość przemian, jakie zaszły w przyrodzie można zmierzyć czasem jaki jest potrzebny, aby roślinność danego obszaru zmieniona przez człowieka wróciła do swojego stanu naturalnego. Tempo powrotu zależy m.in. od stopnia przekształcenia siedliska i jakie zbiorowiska występowały tam wcześniej (szybciej reagują zbiorowiska murawowe niż leśne). Ślady wcześniejszej ingerencji człowieka są jeszcze widoczne w Wąwozie Jamki, co wynika także z penetracji tego terenu przez mieszkańców pobliskiej wsi. Można je również dostrzec na zboczu Chełmowej Góry, gdzie uwidaczniają się w postaci „dzikich” ścieżek, z roku na rok jednak coraz mniej czytelnych. Niestety po zmianie szlaków ich dawny przebieg pozostaje jeszcze przez jakiś czas w pamięci turystów, którzy z nich również przez pewien okres korzystają.

Problemem ostatnich lat są turyści na rowerach górskich, którzy nagminnie poruszają się po szlakach pieszych, zjeżdżają na skróty, nie zważając na możliwość kolizji z pieszymi i wszelkie zakazy. Na terenie Parku nie ma szlaków rowerowych za wyjątkiem ogólnie dostępnych dróg jezdnych. Do najbardziej rozjeżdżonych szlaków należy: czarny do Groty Łokietka, niebieski przez Wąwóz Ciasne Skałki oraz żółty Doliną Sąspowską.

WNIOSKI

Paradoksem jest, że najlepszym wyjściem dla Parku byłaby jak najmniejsza liczba odwiedzających. Szlaki turystyczne konieczne są do skanalizowania ruchu turystycznego na terenie Parku, jednak należy je prowadzić z dala od najcenniejszych przyrodniczo obszarów Parku i stanowisk roślin rzadkich i zagrożonych oraz cennych zespołów leśnych. Jest to trudne w przypadku tak małej powierzchni, jaką zajmuje OPN, przy jednoczesnym zapro-

ponowaniu turyście zwiedzania miejsc atrakcyjnych, zapoznających z charakterem Parku. Szlaki powinny być tak prowadzone i zabezpieczone, aby w maksymalnym stopniu unie możliwić powstawanie dzikich ścieżek. Prowadzenie szlaków przez zbiorowiska leśne umożliwia migrację antropofitom, które przenikają z siedlisk okrajowych będących często pod wpływem antropopresji, a następnie rozprzestrzeniają się w tych zbiorowiskach.

Szlaki znajdujące się w środkowej części Parku powinny zostać poddane zabiegom ochronnym a miejsca, gdzie widoczne są „dzikie” ścieżki zagrodzone barierkami. Szczególnym zabiegom ochronnym winno się poddać miejsca szerszego wydeptania przez turystów – przy Grocie Łokietka czy Bramie Krakowskiej. Konieczne zabiegi ochronne umożliwiające odnowienie runa ciepłolubnej buczyny storczykowej powinno się również przeprowadzić na zielonym szlaku. Większą uwagę na nagminne łamanie przepisów drogowych (zakaz wjazdu do Ojcowa za wyjątkiem mieszkańców) powinna zwracać policja poprzez częstsze patrole. Wdrożony powinien zostać plan sprzed ponad dwudziestu lat, kiedy to projektowano budowę obwodnicy do Pieskowej Skały. Całkowite wyłączenie z ruchu drogi prowadzącej dnem Doliny Prądnika, spowodowałoby przeniesienie ruchu kołowego na parking, na Złotej Górze. Po raz kolejny trzeba byłoby zmodyfikować program zwiedzania Parku, wówczas Park zyskałby najwięcej. Palącym problemem wydaje się oczyszczalnia ścieków dla Ojcowa i przywrócenie czystości Prądnikowi, a także likwidacja dzikich wysypisk śmieci. Wiadomo, iż Ojcowski Park Narodowy, jak każdy inny park w Polsce jest dobrem narodowym i wszyscy powinni o niego dbać. W wyniku zmian przebiegu szlaków turystycznych uwolniono spod presji cenne przyrodniczo fragmenty Parku, takie jak zespoły lasów bukowych na Chełmowej Górze, czy ostoję rzadkich gatunków roślin górskich w Wąwozie Jamki. Dopóki jednak przyrodnicy i pracownicy Parku będą, jak ostańce wapienne, samotnie stać na straży dobra Parku, dopóty będą przegrywać z ludzką nieprzychylnością, brakiem zrozumienia i prywatą.

PIŚMIENNICTWO

- Karwot J. 2003. *Wpływ turystyki pieszej na dewastację szlaków w Ojcowskim Parku Narodowym*. Kraków, praca magisterska
- Leszczycki S. 1930. *Szlak turystyczny w okolicy Krakowa*, „Orli Lot”, 5–6.
- Partyka J.(red.). 1972. *Kronika Ojcowskiego Parku Narodowego. Rok 1971*. Ojców, s. 65–66. Biblioteka OPN.
- Partyka J. (red.). 1973. *Kronika Ojcowskiego Parku Narodowego. Rok 1973*. Ojców, s. 72. Biblioteka OPN.
- Partyka J. (red.). 1984. *Kronika Ojcowskiego Parku Narodowego. Rok 1983*. Ojców, s. 82–85. Biblioteka OPN.
- Partyka J. 1987. *Problem turystyki w Ojcowskim Parku Narodowym*, [w:] J. Partyka (red.), *Ojcowski Park Narodowy – wybrane problemy i zadania*, „Parki Narodowe i Rezerwaty Przyrody – 30-lecie Ojcowskiego Parku Narodowego”. Białowieża – Ojców, s. 89–106.
- Partyka J. (red.). 1989a. *Kronika Ojcowskiego Parku Narodowego. Rok 1986*. Ojców, s. 90–91. Biblioteka OPN.
- Partyka J. (red.). 1989b. *Kronika Ojcowskiego Parku Narodowego. Rok 1987*. Ojców. Biblioteka OPN.
- Partyka J. 2002. *Ruch turystyczny w Ojcowskim Parku Narodowym*, [w:] J. Partyka (red.), *Użytkowanie turystyczne parków narodowych*. Ojców, s. 303–313
- Partyka J., Wamberski G. 2004. *Ojcowski Park Narodowy. Mapa turystyczna*. Kraków. Wyd. Compass.

Stelmach A. 2002. *Zagrożenia funkcjonowania Ojcowskiego Parku Narodowego*. Praca licencjacka. Katowice.

Wolski R. 2006. *Szlaki na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej i ich zmiany w latach 1966–2005*, [w:] J. Partyka (red.), *W cieniu zamczyska Bonerów*. Ojców, s. 121–136.

Zacharewicz J. 1962. *Mapa Ojcowskiego Parku Narodowego*, [w:] K. Szwajca, *Ojcowski Park Narodowy*. Kraków.

SUMMARY

The area of Ojców National Park (ONP) is a place that has been attracting tourists for many years. The existing resort and construction of an asphalt road from Cracow to Olkusz made the place even more inviting. When Ojców National Park was founded, the place had already been a well-known, often visited touristic place. In that time, four hiking trails had already been marked out, dating back to the interwar period. However, they had to be adapted to mass touristic movement. There have been a lot of changes of the trail courses and their lengths for the last 50 years. Some of them have been closed, some extended, corrected or reopened along the same course.

The red trail of “Eagles’ nests” (Orlich Gniazd) has undergone the least changes, remaining almost unchanged for 47 years. Only in 2003, the inconvenient part running along an asphalt road was changed. The trail is approximately 14 km long.

The green trail has undergone great changes. Its course was changed at the beginning of the 60-ies of the last century, and then it was closed. It was again marked out in another part of the Park in 1992. Currently, it leads to Dark (Ciemna) Cave.

The blue trail of “Jurassic Strongholds” (Warownie Jurajskie), like the green one, has undergone significant changes. At the beginning it had two branches, one of them led through Jamki Gorge to the top part of the valley and the second one through Słupianka Gorge to Pieskowa Skała. The trail course was changed in 1983 detouring Jamki Gorge, which was closed for tourists as a strict nature reserve. In 2003, the last correction of the course covered the part from Cracow Gate (Brama Krakowska) to Grodzisko.

The black trail to Łokietek’s Cave is one of the most popular routes in the Park. At the beginning it also led to Dark (Ciemna) Cave, but that part of the trail has been closed. The main change of the course took place in 1983, when the trail was directed through the road “Na Styr”, as it had been in the interwar period.

The yellow trail of “Jurassic Valleys” is one of the latest trails in ONP. It was opened in the second half of the 60-ties, when the northern branch of the blue trail was changed to yellow. In further years the trail was extended and corrected and the final change occurred in 1983. The trail follows the bottom of Prądnik Valley and next Sąpowska Valley.

Large touristic traffic is a great problem for the Park. A net of wild paths, ruined verges and excessive touristic movement cause significant danger to the environment. They result in trampling the trails, appearance of large trod areas, growth of erosion along the trails and increased danger to plants growing along the paths. Such tendency is particularly visible along steep paths. Traffic kills many animals on the roads and increases air pollution in the Park. Seeds of various plants brought on dresses contribute to synanthropisation of the Park flora and infiltration of invading species into existing plant communities.

The best way to improve the situation would be to ban transit traffic along the part of the road Ojców, Skała, Pieskowa Skała and to limit the traffic to the parking area at Złota Góra. Such solution would allow pedestrians to visit the park and might have extremely positive influence on the future of this beautiful valley.

Translated by Marek Niemiec

Notatki

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

W piśmie „Prądnik. Prace i Materiały Muzeum im. Prof. Wł. Szafera” (Prądnik. Prace Muz. Szafera) publikowane są wyniki badań naukowych i inne materiały dotyczące szeroko rozumianej ochrony przyrody, krajobrazu i obiektów kulturowych głównie Ojcowskiego Parku Narodowego i Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Pismo drukuje również materiały sympozjów naukowych organizowanych przez Ojcowski Park Narodowy, artykuły przeglądowe, recenzje publikacji, materiały kronikarskie. Artykuły przed przyjęciem do druku są recenzowane przez specjalistów z danej dziedziny. Prace drukuje się w języku polskim ze streszczeniem angielskim.

Materiały należy nadsyłać w dwóch egzemplarzach wydruku komputerowego, pisane czcionką Times New Roman oraz zapis na dyskietce lub dysku CD-ROM w edytorze Word, w formacie RTF. Na wydrukach należy zaznaczyć odrębnie miejsca włamania ilustracji i tabel, które powinny być wydrukowane na osobnych stronach.

Materiał graficzny (rysunki wykonane w programach Corel Draw wersja 9.0 lub Excel oraz tabele) obok wydruków na papierze należy dostarczyć w postaci plików komputerowych. Każdy rysunek lub wykres – powinien być osobnym plikiem i nazwany: ryc1, ryc2, tab1, tab2 itd. (ryciny i tabele numerować cyframi arabskimi). Uprzejmie prosimy o nie przysyłanie rysunków jedynie zeskanowanych, wymagających retuszu i włączonych do tekstu pisanego w edytorze Word.

Materiał fotograficzny należy dostarczać w formie fotografii lub diapozytywów. Wymagany jest materiał dobrej jakości.

Zasady prawidłowego przygotowania tekstu:

Na początku tekstu należy umieścić imię i nazwisko autora (-ów) – 12 pkt., pełną nazwę instytucji z adresem pocztowym i elektronicznym – 10 pkt.; poniżej tytuł pracy w języku polskich i angielskim (12 pkt.) oraz abstract i key word w języku angielskim (10 pkt.). Tekst zasadniczy należy pisać czcionką wielkości 12 punktów przy interlinii 1,5 wiersza. Marginesy ze wszystkich stron nie mniejsze niż 2,5 cm.

Literatura powinna być cytowana w tekście zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami, tj. samo nazwisko i rok, bez przecinka, np. (Kowalski 1983). Wykaz cytowanej literatury w porządku alfabetycznym, nie numerowany należy zamieścić w następującym układzie:

– w przypadku druków zwartych:

Warszyńska J., Jackowski A. 1978. *Podstawy geografii turystyki*. Warszawa.

– w przypadku prac zamieszczanych w czasopismach:

Holeksa J., Holeksa K. 1981. *Oddziaływanie turystyki na roślinność Babiogórskiego Parku Narodowego*, „Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody”, 2, 1: 3–24.

– w przypadku prac w wydawnictwach zbiorowych:

Kornaś J. 1972. *Wpływ człowieka i jego gospodarki na szatę roślinną Polski*, [w:] W. Szafer, K. Zarzycki (red.), *Szata roślinna Polski*, t. 1. Warszawa, s. 95–128.

Kilka prac jednego autora publikowanych w tym samym roku odróżnia się małymi literami alfabetu łacińskiego po roku wydania.

Na końcu pracy należy zamieścić streszczenie w języku angielskim, o objętości wynoszącej około 10% tekstu podstawowego. Prosimy dołączyć polski oryginał streszczenia, abstraktu i słów kluczowych. Nazwy plików na dyskietce należy tworzyć od nazwiska autorów prac. Uprzejmie prosimy nie tytułować plików hasłem „Ojców” lub „Ojcowski PN”.

Wcięcia akapitowe lub inne zaznaczamy poprzez odpowiednie zaprogramowanie akapitu bez używania tabulatora. Prosimy o niestosowanie w tym celu spacji. Klawisz ENTER używamy tylko przy zakończeniu akapitu i rozpoczęciu nowego. Wszelkie tytuły, śródtytuły traktujemy jako odrębne akapity.

Nie należy dzielić wyrazów na sylaby ręcznie lub „wyłapywać” pojedynczych liter na końcu linijki. Spacje należy stawiać tylko dla oddzielenia wyrazów oraz po kropce, przecinka, wykrzykniku, dwukropku, średniku itp., nigdy przed tymi znakami. Prosimy o używanie tylko pojedynczych spacji.

Autor (lub zespół autorów) otrzymuje nieodpłatnie 20 odbitek.